

Inleiding

Herrijzenis van het Hemelse Rijk

In de tijd dat China nog op een andere, ons vrijwel onbekende planeet lag, had de Grote Roerganger Mao Zedong voor de aardbewoners een megaproject in petto: de wereldrevolutie. Dat plan mislukte even knetterend als de buitenaardse pogingen om van de Chinees een Nieuwe Mens te maken. Wat wel lukte was een massale verpaupering, de liquidatie van tientallen miljoenen mensen door hongersnood en geweld en een diepe traumatisering van de samenleving. Ideologisch fanatisme veranderde de utopie in een nachtmerrie. Niet lang na Mao's dood verhuisde China onder Deng Xiaoping terug naar de aarde. Marx moest wijken voor de markt, de klassenstrijd voor economische ontwikkeling, en geld stonk niet meer. Deng en de twee leiders na hem stelden hun land economisch open voor de buitenwereld. Daardoor is China onherkenbaar gemoderniseerd en zijn honderden miljoenen armen welvarend geworden. De huidige leider Xi Jinping heeft zich voorgenomen het karwei af te maken. In het Nieuwe Tijdperk dat hij heeft uitgeroepen moet China wereldleider worden.

Die ambitie komt niet uit de lucht vallen. Wereldleiderschap is voor China niets nieuws. Het land heeft zichzelf een paar duizend jaar lang aangeduid als *tianxia*, 'alles onder de hemel', bestuurd door niemand minder dan de *tianzi*, de 'zoon van de hemel' in hoogsteigen persoon. Die term gaf aan dat de heerschappij van de Hemelzoon – het westerse woord 'keizer' is een gebrekkige

aanduiding voor de Chinese alleenheerser – zich in concentrische cirkels uitstreckte over de hele aarde, met het keizerlijk paleis als middelpunt. Hoe verder een gebied van het centrum vandaan lag, des te zwakker de keizerlijke controle, maar vaste grenzen in de westerse zin van het woord waren er niet. De macht van de keizer was dus in principe onbeperkt. Dat de rest van de wereld daarvan geen weet had of er zich niets van aantrok, deed voor de Chinezen niet ter zake. China was immers niet een natiestaat maar een beschavingsstaat, en er was maar één beschaving: de Chinese. De tegenwoordig normale naam voor China is *Zhongguo*, dat letterlijk ‘Middenland’ betekent. Het is het Rijk van het Midden, het Centrum van de Wereld.

China was voor de Chinezen per definitie het land dat dankzij zijn beschaving, uitvindingen, cultuur, kunst en staatsordening veruit superieur was aan de rest van de mensheid. Economisch was het tot het midden van de negentiende eeuw de machtigste staat ter wereld. Tijdens de ‘Eeuw der Vernedering’ die volgde kreeg het gevoel van trots en grandeur een haast fatale knauw. Het grandioze Rijk van het Midden verwerd tot een machteloze, semikoloniale, leeggeplukte en praktisch mislukte staat. Totdat in 1949 Mao aan de slag ging om van de ‘zieke man van Azië’ een communistische heilsstaat te maken.

De Mao nieuwe stijl, Xi Jinping, zoekt opnieuw de heilsstaat, maar dan in een versie waarin de Grote Roerganger zich niet herkennen zou. En net als Mao zoekt ook Xi het wereldleiderschap. Het gaat echter niet meer om de ideologische hegemonie maar om economische, technologische en militaire macht en vooral om respect voor de grandeur van het herboren Rijk van het Midden. Xi wil van China een gigantisch Singapore maken: rijk en welvarend, zonder vervuiling en corruptie, zonder discussie en kritiek, autoritair bestuurd door één enkele partij en voor onbepaalde tijd door één enkele man: zichzelf. Iedere Chinees moet een Nieuwe Mens worden, die onder volledige controle van de partij met Xi’s Chinese Droom meedroomt over

de ‘grote verjonging van de Chinese natie’. In vertaling: China moet in volle glorie herrijzen en weer het rijkste en machtigste land worden dat zich door de rest van de wereld niets meer zal laten zeggen. Op het wereldtoneel ziet Xi voor China, hij heeft het zelf gezegd, maar één plaats: het centrum. Het oude begrip ‘tianxia’ duidt nu het expansieve China van Xi aan, dat net als het China van de keizers geen grenzen kent.

De Volksrepubliek, de huidige incarnatie van het Eeuwige China, is druk bezig haar economische, technologische en militaire achterstand weg te werken en een eigen wereldorde op te bouwen, dit alles om de plaats te heroveren die haar toekomt: die van natuurlijke wereldleider. Hoe kan immers het land met de meeste inwoners, de oudste beschaving en weldra de grootste economie een andere positie innemen dan de leidende? De Eeuw der Vernedering was slechts een tijdelijke verstoring van de natuurlijke orde geweest. In Xi’s Droom zal het herrezen Hemelse Rijk dankzij zijn economische, politieke en militaire macht, zijn wijsheid, waarden en cultuur alom respect afdwingen. China’s herwonnen glorie moet het volk vervullen van nationale trots en dankbaarheid jegens zijn hoogste leider, die is wat vroeger de keizer was: de personificatie van China zelf.

Essentiële misvattingen

Steeds meer drukt China zijn stempel op de wereld. Maar ondanks de lawine van nieuws is er veel over China dat de wereld niet weet. Natuurlijk, het land is te groot en te veelzijdig en zijn geschiedenis te lang om ook maar bij benadering een toereikende achtergrondkennis te krijgen. Daar komen de censuur en de geslotenheid van de overheid nog bij. Het kennisgebrek is echter behalve kwantitatief vooral ook kwalitatief. Over essentiële Chinese zaken bestaan hardnekkige misvattingen. Daar gaat dit boek over. Nu er tussen de leider van het Westen en de leider van

het Oosten een strijd om de wereldhegemonie is ontbrand, is het zaak om het wanbegrip zo snel mogelijk uit de weg te ruimen.

Het Westen. Oorspronkelijk sloeg dat begrip op de geografie, daarna op de cultuur. Sinds het begin van de Koude Oorlog tussen Amerika en de Sovjet-Unie is het vooral een politiek idee, bij voorkeur in combinatie met 'vrij'. Het 'Vrije Westen' gold als bastion van liberale democratie en kapitalistische vooruitgang. Het leek te bestaan bij gratie van het communistische Oostblok. Na het neerhalen van het IJzeren Gordijn doekte het Westen zijn attribuut 'vrij' niet op. Het zette zich voortaan af tegen alle landen met een autoritair, repressief regime, ongeacht hun ideologische kleur. Dat deed het met de zekerheid dat geleidelijk aan de hele wereld zich tot de westerse idealen zou bekeren. Verreweg de belangrijkste bekeerling in dit mondiale offensief zou China zijn. Dat is de grootste westerse misvatting over China gebleken. Een misvatting waarop het machtigste land van de wereld tientallen jaren lang zijn Chinapolitiek heeft gebaseerd.

De verwachting dat de door Deng Xiaoping in gang gezette economische hervorming ook ingrijpende politieke gevolgen zou hebben is uitgekomen, maar wel op een heel andere manier dan de westerse wereld had voorzien: niet de gehoopte democratisering maar, na een zekere ontspanning, een aanzienlijke verharding; niet de gehoopte integratie in de bestaande wereldorde maar een geleidelijke opbouw van een daaraan parallelle orde waarin China de eerste viool speelt. Het China van Xi Jinping is niet de verwachte aanwinst maar de grote tegenspeler van het Westen geworden. Steeds meer beginnen de westerse landen China als een grotere rivaal te zien dan Rusland, al is de publieke opinie in Europa een stuk banger voor Poetin dan voor Xi.

De Amerikaanse president Donald Trump heeft de angst voor China flink aangewakkerd. China's handelspraktijken, zijn mondiale economische expansie, zijn cyberspionage en zijn militaire geldingsdrang zouden voor het Westen een levensgrote bedreiging vormen. Voor veel westerlingen is het China van Xi

een expansionistische totalitaire dictatuur geworden, waarin de hoogste leider een griezelige persoonlijkheidsverheerlijking ten deel valt. In China daarentegen wordt Xi al vergeleken met grote keizers uit het verleden die de grootsheid van het vaderland nog grootser maakten en als een vader waren voor hun volk: streng maar rechtvaardig, een voorbeeld van deugzaamheid maar ook genadeloos als het nodig was.

Door een combinatie van wensdenken en gebrek aan kennis zaten de westerse prognoses over China er vaak hopeloos naast. Oordelen bleken vooroordelen of stereotypen. Zo blijkt dat de economie ook in een dictatuur uitbundig kan gedijen en dat een rigide onderwijssysteem geen hinderpaal is voor innovatie en spectaculaire wetenschappelijke prestaties. China wordt door het Westen vaak nog altijd beoordeeld volgens westerse politieke, economische en culturele criteria. Voor westerse nationalisten moet het moeilijk te accepteren zijn dat hun waarden niet door de Chinezen worden gedeeld en dat in China modernisering niet hetzelfde is als verwestering. China heeft uit het Westen wel Coca-Cola, McDonald's en Starbucks binnengehaald, maar niet de democratie. China gaat zijn eigen weg en is eerder de westerlingen aan het veranderen dan omgekeerd.

Onheilige feiten

In het nepnieuwstijdperk, waarin bewezen feiten ook maar een mening zijn en journalisten worden voorgesteld als vijanden van het volk, is het belangrijker dan ooit om vat te krijgen op de werkelijkheid. De enige daarvoor bruikbare instrumenten zijn de feiten. Op dat punt heeft de Chinese overheid de laatste paar duizend jaar zelden meegewerkt. Met haar afkeer van transparantie, haar obsessieve geheimhouding, leugens, censuur en propaganda sluit de communistische partij naadloos aan bij de Chinese traditie. Ook de feiten van het verleden worden verdraaid

als dat nuttig is voor eigentijds politiek gebruik. Er is ook een semantisch obstakel. Begrippen als wetenschap, democratie en logica bestonden tot het begin van de twintigste eeuw niet in China – net zomin als woorden voor humor, bier, pudding, koffie en chocola. Westerse en Japanse importbegrippen, het marxisme inbegrepen, kregen in China een andere lading. Democratie bijvoorbeeld betekent in China iets heel anders dan wat het Westen daaronder verstond vóór de golf van autoritair populisme dat begrip uitholde. Het westerse concept ‘vrijheid’ neigt in de confucianistisch-communistische traditie naar anarchie. De Volksrepublikeinse rechtsstaat verschilt hemelsbreed van die in westerse democratieën. Nationale veiligheid is in China een nog veel breder begrip dan in het Westen. De Chinese vakbonden zijn er niet om de belangen van de werknemers te behartigen maar die van de eenpartijstaat. Ik wil in dit boek de begrippen, de feiten en hun achtergronden zo helder mogelijk zien te krijgen voordat het zicht door gewenning, vertekening, censuur en zelfcensuur nog verder vervaagt.

Wie een conflict met iemand wil oplossen moet eerst proberen in het hoofd van de ander te kruipen. Daardoor kun je achter diens beweegredenen komen en worden de thema’s duidelijk waarover een overeenkomst mogelijk is. Datzelfde geldt ook voor conflicten tussen landen en systemen. ‘Als je de vijand en jezelf kent,’ zei China’s beroemdste strateeg Sun Tzu 2500 jaar geleden, ‘hoef je niet bang te zijn voor de afloop van honderd veldslagen.’ Het zou natuurlijk veel beter zijn om je tegenstander en jezelf zo goed te kennen dat er zelfs niet één veldslag nodig is. ‘De hoogste vorm van krijgskunde,’ zei dezelfde Sun Tzu, ‘is de vijand verslaan zonder te vechten.’ Ik denk dat Xi Jinping, die zijn klassieken kent, zich dat devies eigen heeft gemaakt. Maar het zou nog beter zijn als vijandschap wordt gesublimeerd tot een rivaliteit die geen verliezers kent. Kom daarmee niet aan bij iemand als Donald Trump, want die is met zijn ‘zero-sum game’-benadering slechts uit op winst. Xi pakt het met zijn ‘win-winsituatie’ – het

slagwoord ligt hem in de mond bestorven – subtieler aan. De praktijk is vaak minder subtiel, want het is de bedoeling dat de ene winnaar meer wint dan de andere, of zelfs twee keer wint. En die ene, dat moet altijd China zijn.

Of China zijn mondiale opmars zal voortzetten is even onzeker als de vraag of de neergang van de Verenigde Staten onontkoombaar is. Binnen- en buitenlandse problemen kunnen China's getocht tot staan brengen. Zelfs is denkbaar dat de Volksrepubliek de door de communistische partij zo geduchte Sovjetweg naar de ontbinding zal inslaan. Ik ga me niet wagen aan voorspellingen. Veel gerenommeerde Chinakenners die in het koffiedik hebben gekeken worden daaraan liever niet herinnerd. Maar wel ga ik proberen het westerse wanbegrip van China uit de doeken te doen en daar, voor zover achterhaalbaar, de werkelijke Chinese opvattingen en bedoelingen tegenover te stellen. Daarvoor moeten we vaak ver teruggaan in de geschiedenis, want China is ondanks alle turbulenties een land van historische continuïteit als geen ander. Uit het verleden valt in China dan ook nog meer te leren dan elders. Bijvoorbeeld wat we moeten verwachten als China erin slaagt het mondiale machtsvacuüm te vullen. En hopelijk ook wat we moeten doen om een wereldconflict af te wenden voordat het te laat is.

Op twee misplaatste opvattingen is een heel arsenaal aan westerse dwalingen over China gebouwd. Ze komen direct of indirect in alle hoofdstukken ter sprake.

– De moeder van alle misvattingen is het idee dat China een land is als alle andere. China beschouwt zichzelf als een superieure beschavingsstaat waarin de rest van de wereld haar natuurlijke leider dient te herkennen. Deze gedachte is de motor achter China's huidige opmars naar de wereldmacht.

– De stiefmoeder van het westerse wanbegrip over China is de vanzelfsprekendheid waarmee het Westen zichzelf zag – en vaak nog altijd ziet – als de mondiale maat. De hele wereld,

China inbegrepen, zou willen worden als wij. Modernisering zou onverbiddeijk verwestering betekenen.

Afzonderlijk bespreek ik de volgende westerse missers:

- *China zal onherroepelijk de democratie omhelzen, de middenklasse wil immers niet anders (hoofdstukken 2, 3 en 6).*

- *Het Chinese communisme is een lege huls geworden (hoofdstuk 3).*

- *China zal zich inpassen in de westerse wereldorde (hoofdstukken 3 en 9).*

- *China wordt een rechtsstaat en met de mensenrechten zal het geleidelijk aan beter gaan (hoofdstuk 4).*

- *Internet zal zijn democratiserend effect op China niet missen (hoofdstuk 5).*

- *Het Chinese economische systeem is een ondoordachte variant op de markteconomie en zal aan zichzelf kapotgaan (hoofdstuk 6).*

- *De Chinezen kunnen niet innoveren (hoofdstuk 6).*

- *China heeft een vredelievende traditie (hoofdstuk 7).*

- *In de hoofdstukken 8 en 9 komen oude en nieuwe misconcepties ter sprake die zich laten gelden in de huidige spanningen tussen de Verenigde Staten en China.*

In dit boek is de tumultueuze China-actualiteit tot begin september 2019 verwerkt. Wie de dagelijkse gebeurtenissen en achtergrondinformatie over China wil volgen, verwijs ik naar mijn website 'Eyes on China': www.janvanderputten.com.

Spelling

Voor de spelling van Chinese namen en woorden gebruik ik het in de Volksrepubliek China geldende pinyin-transcriptiesysteem. Een uitzondering vormen de gevallen waarin de spelling volgens het oudere Wade-Giles-systeem al was ingeburgerd, zoals Peking (pinyin: Beijing), Tsinghua (Qinghua), Kwomintang (Guomintang), Chiang Kai-shek (Jiang Jieshi), Sun Yat-sen (Sun Zhongshan). Getranscribeerde eigennamen worden in Hongkong en Taiwan anders geschreven dan op het Chinese vasteland: Tung

Chee-hwa, Tsai Ing-wen tegenover Xi Jinping, Zhou Enlai. In een Chinese naam duidt het eerste woord de familienaam aan, het tweede de persoonsnaam. De familienaam heeft bijna altijd één lettergreep, de persoonsnaam bijna altijd twee: Mao (één lettergreep) Zedong, Deng Xiaoping, Xi Jinping. Een dubbele uitzondering is de naam van China's beroemdste historicus: Sima Qian (Qian is één lettergreep).

Ook in Koreaanse namen is het eerste eenlettergrepige woord de familienaam (meestal Kim, Lee of Park) en vormen de laatste twee lettergrepen de persoonsnaam. De geromaniseerde spelling van familienamen is in Noord-Korea anders dan in Zuid-Korea. De naam van de Noord-Koreaanse leider wordt geschreven als Kim Jong Un, dus met drie gescheiden woorden, elk beginnend met een hoofdletter. De geromaniseerde naam van de Zuid-Koreaanse president daarentegen wordt geschreven als Moon Jae-in. Hetzelfde patroon dus als in Hongkong en Taiwan: slechts twee hoofdletterwoorden en een koppelteken tussen de twee delen van de persoonsnaam.